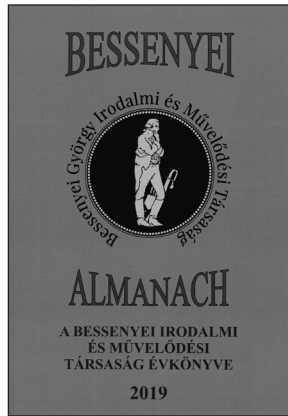

Bessenyei Almanach 2019

A Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság kiadványa

A Társaság történeti előzményei az 1870–80-as évekig vezethetők vissza. Nyíregyháza és a megye életében ez idő tájt kezd megjelenni az az igény, hogy az anyagi gyarapodás mellett szellemi elődeit keresve a fiatal megyeszékhely egyfajta kulturális-szellemi központja is válhasson. Bessenyei György, Tiszabercel szülötte, tág horizontú műveltségével, hazafiságával és európaiságával ezt az eszményt és szerepet tökéletesen megtestesíthette. Ma már emléktábla jelzi a Kossuth Gimnáziumban, hogy 1876-ban itt alakult meg lelkes tudós- és művésztanárok támogatásával az első önképzőkör, mely Bessenyei nevét viselte. Ebből nőtt ki a város szellemi, kulturális, irodalmi, művészi életét alakító-szervező Bessenyei Kör/Társaság, mely 1898-tól 1949. évi önfeloszlató közgyűléséig Nyíregyházát be is kapcsolta az ország kulturális vérkeringésébe.

Bessenyei szelleme, inspirációja azonban tovább élt az elkövetkező évtizedekben is megszerte, névadója lett oktatási és gazdasági egységeknek. A nyolcvanas évek vége felé pedig, amikor újra szerveződhetek a civil művelődési körök, Margócsy Józsefnek, Bánszki Istvánnak és a már Bessenyei György Tanárképző Főiskola tanárainak köszönhetően, a városi értelmiségi rétegek támogatásával 1987-ben megalakul az újjászerveződött Bes-

senyei Irodalmi és Művelődési Társaság is, egy évvel a Kazinczy Társaság után.

A most bemutatandó kötet annak az évkönyvsorozatnak a legújabb darabja, amely 2005-től folyamatosan dokumentálja a Társaság éves tevékenységét, rögzíti az elhangzott előadások szerkesztett változatait, beszámol a társasági rendezvényekről, eseményekről, ün-

nepekről, megemlékezésekről. A 2005-ös kiadvány elnöki előszavában olvashatjuk, hogy a kiadvány címét „tisztelből és hagyományörzésből” a Bessenyei Körnek 1930-ban Jóba Elek Könyvnyomdájában megjelentetett Bessenyei Almanachjától vették át, mely Szohor Pál szerkesztésében a megye irodalmi, szellemi életét volt hivatott bemutatni. Az elődök komoly alapokat raktak le. Övék volt az „úttörés árnya-fénye”, ahogy Vietórisz József írta Bessenyei Györgyről. A mai, XIX. századi Nyíregyháza és a megye gazdag kulturális, irodalmi, művészeti életét már a különböző kulturális intézmények, sokszínű civilszervezetek és egyesületek, alapítványok változatos programjai mutatják.

A tipográfilag és színválasztásban is esztétikus megjelenésű évkönyv (a címlapján Kallós Ede Bessenyei-szobrának sziluettjével, a belső oldalon Spányi Géza Bessenyei-plakettjével) kiadója és szerkesztője a Bessenyei Társaság elnöke,

Kührner Éva. Erdélyi Tamás szép fotóival, műszaki szerkesztői munkájával, valamint Pásztor Józsefné korrektúrájával a kiadvány elindításától aktívan tevékenykednek a megjelenés érdekében, ahogyan Csermely Tibor is egy évtizeden át.

Az évkönyv felépítése többnyire az események időrendjét követi. Az Előadások, Rendezvények címszó alatt a havonta tartott társasági összejöveteleken elhangzottak szerkesztett változatát olvashatjuk. A 147 oldalas kiadvány 100 oldalát az előadások anyaga és a hozzákapcsolódó képek, fotók foglalják el. A Beszámoló a Társaság 2019. évi tevékenységéről szól, és a következő év programjait ismerteti. A Társaság tagjainak írásai és a Hírcsozor a tagok közéleti tevékenységéről ad számot, egyéni sikerekről, elismerésekről tudósít.

A legújabb Bessenyei Almanach élére Köszöntés és Emlékezés került. Bánszki Istvánt, „a Bessenyei Társaság örökös elnökét” köszöntötték 90. születésnapja alkalmából, aki újjászervezte és 25 éven át irányította a Társaságot. Bessenyei-kutatásaival és közéleti tevékenységével, szervező, közösséget teremtő példaadásával méltán vehette át az elismeréseket a korábbi évtizedekben is a várostól, a megye és az ország előjáróitól. Ez alkalommal városunk szépkorú polgárát Magyarország Kormánya és Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatának Emléklapjával köszöntötte dr. Kovács Ferenc polgármester. „Az Élet (a nagybetűs) csupa kezdet” – mondja Bánszki tanár úr, Nyíregyháza szülőtte, diákja és tanára, városa és megyéje szellemi értékeinek őrzője és teremtője. Felesége, dr. Bánszki Istvánné Szabó Judit (Juditka, ahogy mindenki szólította) már nem érhetette meg sok évtizeden át hű társa köszönté-

sét. (Vannak angyali arcok. Csak fénylenek, világítanak nekünk, segítenek egy mosollyal, egy kedves szóval vagy egy csokor gyöngyvirággal, hogy jobbá válhassunk.) A 2019-es évben elbúcsúztunk dr. Fazekas Árpádtól is, Nyíregyháza Díszpolgárától, Társaságunk alapító tagjától. A 95. évében elhunyt gyermekgyógyász, kardiológus orvos-és helytörténész életét és sokirányú tevékenységét idézi meg Kührner Éva. Czimbuláné Novák Ibolya dr. Bánszki Istvánnéra emlékezik.

Az előadások és rendezvények a társasági összejövetelek, együttlétek alkalmai. A 2019-es év programja sokszínű képzeletbeli utazásra invitált minket a tudományos igényű vagy ismeretterjesztő előadások során emlékezetes előadók vezetésével. A tematika is sokszínű volt; irodalmi és nyelvészeti, képzőművészeti és zenei, irodalomtörténeti és történelmi személyek, korszakok, törekvések, kutatások és élmények gazdag világával ismerkedhettünk.

Székely Gábor a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének legújabb, tudományos igénnyel összeállított kötetét ajánlja az érdeklődők figyelmébe. *A színek és a színnevek világa* (szerk. Székely Gábor, Bp., 2018.) 12 idegen nyelv színneveit (angol, német, olasz, finn, orosz, cseh, szerb, francia, román, kínai, koreai, japán) veti egybe a magyar nyelv színnevezéseivel. A kötet terjedelmes alcíme (Fizikai, kultúr- és művésztörténeti, illetve nyelvtudományi értekezések színekről és színnevezésekről) a téma sokszínű megközelítését, feldolgozását is jelzi. Húsz szerző – Nyíregyházától Budapestig és Újvidéktől Marosvásárhelyig – komoly kutatási munkáját tükrözi ez a tanulmánykötet. A kontrasztív dolgozatok több ezer lexéma vizsgálá-

tát is jelenthették. A szerzők elsődlegesen a jelenkori nyelvállapotokat vizsgálják, de etimológiai kérdéseket is érintenek, és a különböző nyelvek egymásra hatásáról is érdekes megállapításokat tesznek. „Hogyan lesz 11 színnéből ezer, vagy akár kétezernél is több színelnevezés?” – teszi fel a kérdést a szerző. Megtudhatjuk a különböző nyelvek kontrasztív vizsgálataiból. A kötet szerzőinek szándéka a fordítástudomány gazdagítása mellett az ismeretterjesztés és a szórakoztatás is. A kultúr- és művészettörténeti érdekességek ezt a célt szolgálják.

A Krúdy-család négy nemzedékének történetét villantja fel képekben is Dámné dr. Rácz Magdolna ismeretterjesztő írása. Családi legendák, példaadó ősök, kiemelkedő művészi sors és emberi tragédiák elevenednek meg a négy Gyula történetének meséjében. Történetük valóban mesébe illő, ahogyan bizonyára más családi legendák, emlékezések is. A különbség talán csak annyi, hogy itt városunk tekintélyes, komoly, elismerésekkel és hírnévvel büszkélkedhető polgáraitól van szó. Dámné dr. Rácz Magdolna pedig igazi mesemondóként varázsolja elő a 140 éves családtörténetből a négy nemzedéket képviselő Krúdyk alakjait. Gazdag Krúdy-idézetek és a Jósza András Múzeum Irodalmi Gyűjteményében fellelhető érdekes fotográfiák, dokumentumok villantják fel a néző/olvasó előtt azokat a mozaikdarabkákat, melyek sorsukat, személyiségüket formálták. Szabadság és rend, szerelem, hűség és állhatatlanság, szigor és együttérzés, nagy munkabírás, műveltség, büszkeség és lázadás, megélt helyek és idők szomorúsága és varázslengi körül a Gyula-történeteket, melyek a daliás, szép férfi, a nagyapa születésével (1823) kezdődtek, a szigorú, nagy tekin-

télynek örvendő, művelt, mindig a legutolsó divat szerint öltözködő apával és legnevesebb tagjával, az íróval folytatódtak, majd az utolsó Gyulának, az író fiának halálával (1962) zárulnak, aki „Soha nem akart más lenni, csak az apja fia” – emlékezik rá testvére, Krúdy Mária.

Cs. Nagy Ibolya „...az írás szabadságának védelmezője” címmel idézi meg Czine Mihály irodalomtörténeti-kritikusi magatartását születésének 90. évfordulójára emlékezve. „Az elmúlt fél évszázad legszébb szavú és legegységibb hangú” (Sütő András) irodalomtörténész a szatmári végekről indult, hogy tehetségével, bátorságával, emberségével, a paraszti világból hozott tapasztalatokkal és szilárd erkölcsi tartásával, ítéleteivel támogatója és védelmezője legyen a nemzetérdekű, sorstükröző, morális értékeket hordozó irodalmi és alkotói vonulatnak. Cs. Nagy Ibolya szerint „különös figyelmet érdemel kritikusai pontossága és „ébersége” a kisebbségi magyar irodalmak megismertetése ügyében. A szerző felidézi az 1999-ben összeállított tanulmánykötet sorsát is, mellyel a hetvenéves Czine Mihályt szándékoztak köszönteni, amelyet már csak „változatlan szeretettel” küldhettek utána, odaát. A szerző emlékezésének címét és záró gondolatát is Sütő Andrástól, Czine Mihály hű barátjától vette: (Czine Mihály) az „írás szabadságának védelmezője, dogmák, nemzetellenes nézetek és diktatórikus garázdaságok bátor ellenzője, soha meg nem alkuvó harcosa a nemzet sorskérdéseit föl vállaló népi-nemzeti irányzatnak.”

Márkus Béla „...már-már rokonai szeretettel” – Czine Mihályra emlékezve – eleveníti fel megismerkedésük, találkozási történetét a tőle kapott tanulmánykötet dedikációját idézve. A közös baráti-tár-

sasági emlékekkel együtt felrajzolódik a hetvenes-nyolcvanas években formálódó, Görömbei András köré szerveződő irodalmi csoport is, mely a Czine Mihály által megkezdett úton a határon túli magyar anyanyelvű költői-írói művek megismertetésére vállalkozott. S közben kedélyesen megidéződnek a hodászi látogatások és az ünnepi együttlétek alkalmával „zengzete-sen” daloló Miska, „akinél széles e hazában több népdalt nemigen ismert senki íróember”, és aki a falubeli kerülőutat mindig megtette, hogy egykori tanítóját üdvözölhesse. (Mi pedig reménykedünk abban, hogy Márkus Béla irodalomtörténész jóízű humorával elnézi a kötet szerkesztőinek, hogy költővé varázsolták a szerzők névsorában.)

A kötet Csoóri Sándor és Nagy Gáspár Czine Mihály emlékére írt verseivel is tiszteleg az irodalomtörténész emléke előtt.

Minden év áprilisában György-napi ünnepséget szervez a Bessenyei Társaság névadójára és az 1898-ban alapított Bessenyei Körre emlékezve. Komizsár Dénes összefoglalójából megismerhetjük a nyíregyházi és a paszabi emlékezés részleteit. A nyíregyházi Megyeháza Bessenyei Nagytermében Jakab Attila régész a paszabi feltárásokról számolt be, amelyben Bessenyei Sándor nyughelyét keresték. A kutatás ez ügyben eredménytelenül zárult. Sallai József a Társaság újabb kiadványának, a *Nemesi és Polgári Füzetek 2.* kötetének megjelenését üdvözölte, annak gazdag tartalmát ismertette. A kötetben a 2017-ben rendezett tudományos konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatát olvashatjuk, és a legújabb Bessenyei-kutatások eredményeivel ismerkedhetünk. A „genealógiai tárgyú kiadvány” Ulrich Attila előszavával a

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Kulturális Alapja támogatásával 130 példányban jelent meg.

Komizsár Dénes *A Bessenyei család története* című terjedelmes tanulmányában nagy részletességgel vizsgálja a család történetét, elkészítve a Bessenyeiek leszármazási táblázatait, melynek „legfontosabb üzenete – a szerző összegző gondolatait idézve – a Bessenyei-testvérek és a Windsor-ház közötti rokoni kapcsolatok taglalása volt; mind Bessenyei Györgynek, mind II. Erzsébet királynőnek voltak Rhédey-ősei, akik a közös családfán szerepelnek.” Takács Péternek *Az elméjét Európára, a szívét a magyarságra nyitó királyi testőr* című tanulmánya eleven képet fest Szabolcs vármegyéről, a Bessenyei családról és a testőríró, gondolkodó emberi vonásairól, cselekedeteiről, életművének nemzeti-kulturális jelentőségéről. Szálkai Tamás *Bessenyei bihari évei és „hazatérése” Szabolcsba* című írása a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban fellelhető Bessenyei-iratok alapján vizsgálja a témát, Jakó János pedig a Bessenyei-ábrázolások és a Bessenyei-érmek történeti áttekintésére vállalkozik. A Bessenyei-szobornál az ünnepélyes koszorúzáson a Magyar Honvédség Palotaőrsége állt díszőrséget. A megemlékezés Paszabon folytatódott a Bessenyei-ősök sírboltjánál. Tajthy Péter polgármester ismertette a 210 éve elhunyt Bessenyei Sándor katonai-írói és műfordítói munkásságát. (Ő fordította le először magyarra Milton *Elveszett paradicsomát*.)

Oral history megjelöléssel szerepel a kötetben a *Hangsúlyos emlékek* címmel megjelenő írás. Szikora András, aki 1973-tól a Nyíregyházi Rádió hangtechnikusa volt, idézi fel sokszínű emlékeit, középpontban az 1983 és 1987 között

működő *Hangsúly* című irodalmi és művészeti folyóirat történetéről. A közönség előtt felvett negyven perces „folyóiratszám” a Magyar Rádió Nyíregyházi stúdiójában hangzott el minden hónap utolsó vasárnapján. A hangos irodalmi folyóirat egyfajta szellemi alkotóműhelyként működött, és hozta-vonzotta a fiatal tehetségeket, a művészi-szellemi értékeket közvetítő alkotókat elsősorban Ratkó József tekintélyének, szervező-készségének és munkabírásiának, Barkóczy János, Ágoston István, Nagy András László, Antall István és mások lelkesedésének köszönhetően. Az emlékező szóbeli megnyilatkozásának érdekessége és értéke a gondolatok és érzelmek spontaneitásának nyomon követése, melyből a rádiózás hőskorszakának mozaikdarabkái rakódnak össze. Szikora András gondolatait, érdekes emlékeit, történeteit Veszprémi Erzsébet jegyezte le hitelt érdemlően.

Az oral history a műfaji megjelölése Kováts Judit *Hazátlanok* (2019) című regényének is, melynek egy részletét szintén olvashatjuk a kötetben. A mű azonban komoly kutatómunka alapján és írói felelősséggel megformált regény, ahogyan korábbi művei is. A szerző a XX. századi történelem elhallgatott témáit járja körül, hogy az emlékezetet még tetten érhesse, megidézhesse. Lilli Hartmann történetmesélésén, gondolat- és érzésvilágán keresztül bontakozik ki a második világháború utáni kitelepítések miatt hazátlanná vált felvidéki németek kálváriája. Az egyes szám első személyű emlékezés, világ- és létérzékelés a fiatal lány érzés- és gondolatvilágán keresztül tárja elénk a mindenkori kisember/nő tehetetlen vergődését, kiszolgáltatottságát a történelem hatalmi érdekeinek. A testi-lelki nyomorúság, a fájdalom, a düh, a láza-

dás, a kiégés, majd a józan számot vetés ösvényein kanyarogva járhatjuk be ezt a külső és belső világot. A *Hazátlanok* című regényéért a szerző kapta az idei Artisjus irodalmi díjat próza kategóriában.

Sipos László Bessenyei szellemét idézi meg, hogy képzeletbeli utazása során hű kísérője legyen a magyar és világköltészet ősi és újabb tájain. Költőkkel a világ körül címmel elhangzott előadásának szerkesztett változatában a számára különleges jelentőséggel bíró irodalmi műfajok, költők, művek, zeneművek részletei elevenednek meg. A történelem és a művészetek területén is jártas világotutató tengernyi kincsből válogathat szűkebb hazájától a mesés Kelet világáig.

Társaságunk tagjainak legújabb köteteit is az olvasók figyelmébe ajánlja minden évben az évkönyvünk. Dolinay Tamás *Forgácsaim* 5. kötetének bevezetőjében olvashatjuk: „Március elején szabadultam meg a kórházról, ahol négy hetet töltöttem, belőle hármát eszméletlenül. (...) Ez a kötet ajándék: ajándék az életnek, köszönet a kiváló doktoroknak, aggódó családtagjaimnak és főleg feleségemnek.” A *Fekete lyuk*, a *Leltár* és a *A pocak* (tudományos értekezés) ennek a lázalomnak, létélménynek a megszólaltatói. Csermely Tibor Czimbuláné Novák Ibolyával és Pagonyi Szabó Jánossal beszélgetett az utóbbi időben megjelent kötetekről. A *tehetség virágai* című kötetből Orémusz Maja előadásában hangzott el néhány vers és prózai részlet, közöttük a *Nem tudhatod...* megindító lírai vallo-mása vagy a *Merengés az elmúlásról*. Pagonyi Szabó Jánosnak a 6. verseskötete jelent meg 2018/19-ben *Sorokba szorítva* címmel. A közelmúlt évfordulói, irodalmi, kulturális és személyes élmények, társadalmi kérdések jelennek meg verse-

ikben. Pagonyi Szabó János *Tankok jöttek (60 éve forr a dalom)* alcímének szójátéka a történelmi és a személyes sors elkerülhetetlen összefonódását jelzi, ahogyan Kováts Judit *Hazátlanok* című regényében is.

Bakajsa András lírai útikalauza a Szentföldre vezet el bennünket. A jézusi tájra visz, ahol először hirdettetett az evangélium, ahol tekintetünket a kopár hegyekre emelve békesség járja át minden porcikánkat, mert eleven valósággá válik bennünk a zsolttáros szava” – olvashatjuk Fazekas István költői ajánlásában.

A szerző legújabb kötete a Szentföldön tett turista/zarándokút élményeit, emlékeit, gondolatait tárja elénk, meg ami még „hozza csapódik” költői idézetek, képek, zeneművek és az evangéliumi összevetések során. Igazi magyartanárként és mélyen hívő keresztényként, Bibliát forgató, magyarázó emberként, finom lelki-gondolati ráhangolódással, humorral, öniróniával meséli el a *Zarándokidő* című lírai útikalauzában régóta várt kirándulásuk, szentföldi látogatásuk élményeit, tapasztalatait. Karácsony szent ünnepéhez közeledve (decemberben volt a kötetbemutató) nem titkolt szándéka is lehetett a szerzőnek a hallgatóság/olvasó lelki felkészülését elősegíteni:

„Próbálom befogni a szememmel, töprengök (azóta is), mi maradt a Jézus korabeli tájból, mennyire jézusi még a mostani. (...) Szentföldi útjaimon semmi nem volt oly megindító, oly bővöletes, olyan igéző, mint a galileai tenger környéke, szóval az a tájék, ahol Jézus otthon volt (...) Ez a barátságos kertecske Getsemáninak mondatik. (...) Lám, ez volt az, ahol... És ha mégsem? Elég az: ilyen lehetett. Ezek a fák matuzsálemi korúak, üreges törzskerületük eléri a hat-nyolc métert. Átlátni rajtuk minden irányból. Évgyűrűik azonban nincsenek, mert szakadatlanul virágoznak, teremnek.” Ezeket a sorokat olvasva az ember valahogy máshonnan kezdi „látni” a világot.

Az évkönyvet változatos tematikájával, színvonalas dolgozataival, írásaival szíves olvasásra ajánlom minden tudományt és művészetet kedvelő embernek. A Bessenyei Társaság az előadásaira is szeretettel várja az érdeklődőket.

Bessenyei Almanach 2019. A Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság Évkönyve. Szerk. Kührner Éva. Nyíregyháza, 2020. Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság, 160 p.

NAGY ÉVA